

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA İZLERİ GÖRÜLEN MARJİNAL BİR EDİP: EBÛ NÜVÂS

 Emin UZ^a

Öz

Klasik Arap edebiyatının hemen her alanında yetkinlik kazanmış edip Ebû Nüvâs (öl. 198/813 [?]), edebiyatta yenilikçi hareketin önemli temsilcilerindedir. Özellikle mücûn (müstehcen), hamriyyât (şarap) ve mizaha yönelik kitâbî ve şifâhî ürünler ortaya koymuştur. Ayrıca İslâmî ilimler alanında da kendisini yetiştirmiş marjinal bir kişiliktir. Ebû Nüvâs bütün özellikleriyle yaşadığı dönemin ruhunu temsil etmektedir. O, aktardığı farklı tema ve tipolojileri konu alan her hikâyenin birincil ya da ikincil karakteri durumundadır. Sivri dilli ve kalıba sığmaz kişiliği hem itikâdî hem de siyasî birtakım ithamlara maruz kalmasına sebep olmuştur. Yaşadığı döneme kadarki şiir geleneğine eleştirilerde bulunan şair, bu üslubun değişmesi gerektiği noktasında ısrarcı tavrını hayatı boyunca sürdürmüştür. Hafifmeşrepliği ile adından sıkça bahsettiren şairin sadece üslup değil lafız ve manalarda da değişikliklere gidilmesi konusundaki şiir eleştirileri kaynaklarda sıkça yer almaktadır. Osmanlı Dönemi'nde edebî dil olarak Farsçanın kullanımı ve üçlü bir etkileşim içerisinde Arap-Fars-Türk edebiyatlarının literatür paylaşımı sadece müspet temalarda değil mücûn gibi menfî içeriklerde de kendisini göstermiştir. Bu ekol temsilcisinin Ebû Nüvâs olduğu dikkate alındığında ise Türk edebiyatının söz konusu şairden etkilenmemiş olması düşünülemez. Zira Zâtî ve Sürûf gibi dönemin marjinalleri Ebû Nüvâs'ın üslubunu kullandıkları gibi kendisinden iktibaslarda da bulunmuşlardır. Bu çalışmada Arap ve Türk edebiyatları arası mukaren bir değerlendirme yapılacak olup Ebû Nüvâs'ın bu etkileşimdeki rolü değerlendirilecektir. Söz konusu iki edebiyatın seçkin örnekleri çerçevesinde şairin edebî kişiliği, itikâdî yapısı ve maruz kaldığı ithamlar, ilgili literatürler mümkün olduğunca taramaya tabi tutularak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Arap Edebiyatı, Ebû Nüvâs, Zâtî, Surûf.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, eminiz@hotmail.com

A MARGINAL LITERARY MAN TRACES OF IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE: ABŪ NUWĀS

Having gained competence in almost every field of classical Arabic literature, Abū Nuwās al-Hasan Ibn Hānī al-Hakamī is one of the important representatives of the innovative movement in literature. In particular, he produced literary and verbal products for mujūn (obscene), khamriyyat (wine) and humor. The information about Ebū Nuwās in the translation books is in a quality that will make the scholar jealous. He has been described as an outstanding poet who understands fiqh, knows the rules at a level to give fatwa, knows the issue of the conflict of hadiths, is knowledgeable about the Qur'an, and can distinguish the concepts of "muhkem" from the "mutashabih". He is described by linguists as "knows the foreign words best", by litterateurs as "exquisite literature and naive poetry", by viziers and emirs as "an orator who speaks in accordance with the suitability", by poets as "Sultan of Poets". His pointy and out-of-the-box personality caused him to be accused of both religious and political accusations. He was imprisoned by the caliph Hārūn al-Rashīd due to his tendency to a rebellious lifestyle in the suburbs of Baghdad, and the fact that he could easily come up with wit on theological issues brought him to be stigmatized with adjectives such as criminal, non-Muslim, and atheist.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Arap kültür ve edebiyatında farklı bir şahsiyet olan Ebū Nūvās çok erken dönemlerden itibaren hakkında eser yazılan isimlerden biri olmuştur. Zira muasırı olan Ebū Hiffān'ın (öl. 257/871) *Ahbāru Ebī Nūvās* isimli eseri bunun açık bir delili niteliğindedir.¹ Yine önemli lügat müelliflerinden İbn Manzūr'un (öl. 711/1311) aynı adı taşıyan eseri bulunmaktadır.² Bu iki önemli eserin yanında Abbas Mustafa Ammār'ın, *Ebū Nūvās hayâtuhû ve şî'ruhû*,³ Abdülhalîm Abbas'ın *Ebū Nūvās*,⁴ İ'dâd Muhammed Hammûd'un *Ebū Nūvās : Şa'iru'l-hâtie ve'l-ğufrân*,⁵ Ali Ahmed Zübeydî'nin *Zühdiyyâtu Ebī*

¹ Ebū Hiffān b. Harb el-Mihzemî, *Ahbāru Ebī Nūvās* (Beyrut: Menşurâtü'l-Cemel, 2011).

² Ebū'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzūr, *Ebū Nūvās: fî târîhihî ve şî'rihî ve mebzâzilihî ve abeşihî ve mücûnihî* (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1987), 12.

³ Abbas Mahmûd el-Akkâd, *Ebū Nūvās el-Hasan b. Hâni' hayâtüh ve şî'ruhû* (Kahire: y.y., 1954).

⁴ Abdülhalîm Abbas, *Ebū Nūvās* (Kahire: y.y., 1944).

⁵ İ'dâd Muhammed Hammûd, *Ebū Nūvās: Şa'iru'l-hâtie ve'l-ğufrân* (Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Lübnânî, 1994).

Nüvâs,⁶ Ali Şelak'ın *Ebû Nüvâs beyne't-tahattî ve'l-iltizâm*,⁷ Corc Abdû Ma'tûk'un *Ebû Nüvâs fî şî'rihi'l-hamrî*⁸ isimli eserleri ve çalışmamızda yer vereceğimiz daha birçok telifi kendisi hakkında yazılan eser arasında zikretmek mümkündür. Ebû Nüvâs'la ilgili Batı dillerindeki araştırmalar⁹ yanında Türkiye'de de farklı yönleriyle ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁰

Doğumuna dair hicri 130/747-145/762 yılları arasında farklı tarihler verilen Ebû Nüvâs el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî, mevleden Ahvazlıdır. Ya'kûb el-Hadramî (öl. 205/821), Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ (öl. 209/824), Vâlibe b. Hubâb (öl. 170/787), Halef el-Ahmer (öl. 180/796), Leylâ el-Ahyeliyye (öl. 86/705'ten sonra) gibi önemli ediplerden dersler alan¹¹ Ebû Nüvâs hakkında, teracim kitaplarında yer alan bilgiler birçok ilim adamını kıskandıracak niteliktedir. Örneğin İbnü'l-Mu'tez (öl. 296/908) onu âlim, fıkhıtan anlayan, fetva verecek düzeyde hükümlere muttali, ihtilafü'l-hadîs konusunu bilen, Kur'ân'ın nâsîh ve mensûhüne vâkıf, muhkemi müteşâbihten ayırt edebilen... seçkin bir şair olarak nitelemektedir.¹² Beşşâr b. Bürd'ün (öl. 167/783-84) râvîsi Yahyâ b. el-Cûn (öl. ?) da şöyle demektedir: "Ebû Nüvâs, Beşşâr'a geldi ve ona hurma ağacını betimlediği Lâmiyye kasidesini okudu. Beşşâr kasideyi çok beğendi ve Ebû Nüvâs çıkınca 'Bu çocuğun bu şiiri okumasını gerçekten kıskandım' dedi".¹³ İmam Şâfiî (ö. 204/820) ise edipliğini övüp edebini yerdığı Ebû Nüvâs'ı şu güzel ifadelerle özetlemiştir: "Şayet edepsizliği olmasaydı ilmi kendisinden alırdım."¹⁴

Kuşkusuz belirtilen tüm bu meziyetleri kazanmasında, gençlik çağının

⁶ Ali Ahmed Zübeydî, *Zühdiyyâtü Ebî Nüvâs* (Kahire: Costa Tsoumas And Co., 1959).

⁷ Ali Şelak, *Ebû Nüvâs beyne't-tahattî ve'l-iltizâm* (Beyrut: Müessesetü'l-Câmiyye, 1982).

⁸ Corc Abdû Ma'tûk, *Ebû Nüvâs fî şî'rihi'l-hamrî* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Lübânî, 1981).

⁹ Ewald Wagner, "Abû Nuwâs", *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden: E.J. Brill, 1986); Julie Scott Meisami - Paul Starkey, "Abû Nuwâs", *Encyclopaedia of Arabic Literature* (Londra-New York: Routledge, 1998). Batıda yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Fuat Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums* (Leiden: Brill, 1967-2015).

¹⁰ N. Ahmet Özalp, *Mizahımızın Uç Beyleri: Ebu Nüvas - İncili Çavuş - Bekri Mustafa ve Bektaşî* (İstanbul: Büyüyenay, 2020); Nasuhi Karaarslan, "Ebû Nüvâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994); Yaşar Daşkiran, *Ebu Nuvas'ın Şiirlerinde Hiciv* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, 2004); Mücahit Tanrıbuyurdu, *Ebû Nüvâs ve Av Şiirleri* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erciyes Üniversitesi, 2020); Esat Ayyıldız, "Ebû Nüvâs'ın Şarap (Hamriyyât) Şiirleri", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18 (31 Aralık 2020), 147-173.

¹¹ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 12.

¹² Ebû'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed b. Cafer İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ* (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1981), 201.

¹³ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 26.

¹⁴ Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm: kâmusu terâcim li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, ts.), 2/225.

en verimli yıllarını Basra kentinin kültür atmosferinde geçirmiş olmasının payı büyüktür. İslâmî ilimlerin ilk basamağı olan Kur'ân eğitimi kendisinden tedris ettiği Ya'kûb el-Hadramî hem Basra'nın mümbitliğine hem de talebesinin maharetinin memleket sınırlarını aştığına şu sözleriyle işaret ediyor: "Artık gidebilirsin, Basra halkı içerisinde en iyi Kur'ân okuyan sensin."¹⁵ Ebû Nüvâs yaşadığı dönemin otoriteleri tarafından, kendisiyle ilişkili bütün ilim dallarında takdir gören ve yüceltilen biriydi. Dilciler onu yabancı kelimeleri en iyi bilen; edebiyatçılar edebiyatı zarif ve şiirleri nahif; vezirler ve emirler muktazay-ı hâle uygun konuşan bir hatip; şairler ise sultânü'ş-şuarâ olarak tanımlamaktadır.¹⁶

Nitekim Muhammed b. Ömer'e (öl. 721/1322) göre Ebû Nüvâs'ın yaşadığı dönemdeki bütün şairler, insanların kendisine çokça rağbet etmesi, ününün çok uzaklara kadar ulaşmış olması ve dilindeki zarafet sebebi ile ona haset etmişlerdir. İşin aslı Ebû Nüvâs'ı bütün Araplar ve Afrika halklarının çoğu tarafından tanınan bir halk kahramanı yapan özelliği de buydu.¹⁷ Kaldı ki bu özelliklerinin yanında zekâsı ve fiziği sayesinde Abbâsî sarayına girmeyi kolayca başaran Arap şiirinin yenilikçi şairi Ebû Nüvâs,¹⁸ aynı zamanda Arap folklorunda efsanevi bir şahsiyet haline gelmeyi hak edecek ölçüde meşhur bir mizah kahramanıdır. Bağdat'a gittiği zaman Herseme b. A'yen onu Hârûnürreşîd'e (öl. 193/809) takdim etmiş, hatta söylendiğine göre İshak el-Mevsilî de halifeye ondan bahsetmiştir.¹⁹ Aşağıdaki örnek, bu bohem şairin keskin zekâ ve hazırcevaplığını da kanıtlayan önemli bir saray anekdotudur:

"Bir defasında Halife Emîn'in nedimleri bir zevk-i sefa meclisi tertip etmiş, Ebû Nüvâs da bu ortama misafir olmuştu. Bir süre sonra Emîn gösterişli kıyafetleri içerisinde, sarhoş halde ve de cariyeler tarafından bir tahtirevan üzerine bindirilmiş vaziyette bu meclise getirildi. Ebû Nüvâs bu manzarayı görünce kendini tutamayıp hemen şu ayeti okuyuverdi:

﴿إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ﴾

¹⁵ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 20.

¹⁶ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 86.

¹⁷ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 91.

¹⁸ Örneğin Ebû Nüvâs'ın av temalı şiirlerinde bazı hayvanları farklı şekillerde tasvir ettiği ve bu konuya dair müstakil bap açtığı görülmektedir. Bu tür bap tahsisi hamriyyât konusunda da görülmekle birlikte kendisinden önceki edebî literatürde örneğine rastlanmamaktadır. bk. Ebû Ali Hasan b. Hanî b. Abdülevvel Ebû Nüvâs, *Dîvânu Ebî Nüvâs* (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 101-110.

¹⁹ Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen litterature: Supplementband* (Leiden: E.J. Brill, 1938), 2/25.

Onun hükümdarlığının alameti, size sandukanın gelmesidir, onda Rabbinizden gelen gönül rahatlığı ve Musa ailesinin ve Harun ailesinin bıraktıklarından kalanlar var; onu melekler taşır. (Bakara:248)”²⁰

Bağdat'ın varoş bölgelerinde serkeş bir hayat tarzına meyiletmesi sebebiyle Halife Hârûnürreşîd tarafından zindana atılmış, ıslah olduğuna kanaat getirilince de serbest bırakılmıştır. Bermekîlere yakın şair olarak da tanınan Ebû Nüvâs Abbâsî yönetiminde bir dönem söz sahibi olan Bermekîlerin çöküşünün ardından Mısır'a gitmiş ve Mısır yönetiminin teveccühünü kazanmıştır. Mısır defterdarı el-Hatîb b. 'Abdi'l-Hamîd'e (öl. ?) yazdığı methiyeler dillere destan olmuştur. Hac dönüşünde Harun Reşîd'in halefi Muhammed el-Emîn (öl. 198/813) dönemi kariyerinin zirvesi olmuştur. Sarayda kazandığı mevkii ve paraları daha çok zevk-i sefada tüketmeyi tercih eden Ebû Nüvâs için kendisi gibi zevkine düşkün Halife el-Emîn'in sarayı eşsiz bir atmosferdi.²¹ Bu yüzden o, birçoğu mücûn (müstehcen) kapsamına giren şiirlerini ve yine kaba mizah çerçevesinde değerlendirilebilecek edebî nüktelerini hep bu zeminde üretmiştir. Hazcı kişiliği dolayısıyla içkiye ve kaba zevklere düşkünlüğü ile bilinen Ebû Nüvâs'ın nükteleri de mizacına paralel olarak büyük oranda ahlak dışıdır. En uç örnekleriyle fuhşiyât ve sapık ilişkiler, şarap, lûtılık, hazcılık, dini simgelerle, ahlâkî ve mânevî değerlerle istihza gibi temalar onunla ilişkilendirilen hikâyelerin başlıca temalarıdır. Zaten gerek şiirlerine gerekse mizahına yansıyan bu profan yapı, onun muhafazakâr çevrelerce zındıklıkla yaftalanmasına yol açmıştır.

Ebû Nüvâs şiirlerini kayıt altına almak ve ileride kaybolmasını engellemek için büyük bir çaba içerisine girmediği ve onun yerine bu işi arkadaşlarının yaptığı dile getirilmiştir. Fakat tasnif sistemindeki orjinalliğin eserin onun sağlığında oluşturulduğu izlenimi vermektedir.²² Bu arada, Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ'nın (öl. 209/824) şiirlerini rivayet eden Cemmâz'ın (öl. 242/857) bilhassa Ebû Nüvâs'la sıkı bir dostluğundan söz edilebilir. Bu dostluk, yaşça Ebû Nüvâs'tan biraz büyük olan Cemmâz'a ait anekdotlara belirli ölçüde yansımıştır. Bu yüzden Ebû Nüvâs'ın biyografisine ilişkin güvenilir malzemenin hatırı sayılır bir bölümünün Cemmâz tarafından

²⁰ Ebû İshak Burhâneddîn el-Kütübî el-Vatvât - İbrahim Şemseddîn, *Gurerü'l-hasâisi'l-vâdiha ve 'urerü'n-nekâizi'l-fâdiha* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008), 254.

²¹ el-Akkâd, *Ebû Nüvâs*, 20; İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 12.

²² Zübeydî, *Zühdiyyât*, 5-6.

sağlandığını ifade edebiliriz.²³

Ebû Nüvâs'ın vefatına dair farklı rivayetlerden biri dostu İsmâil b. Ebû Sehl b. Nevbaht'ın veya bir meyhânecinin evinde öldüğü yönündedir. Bunun dışında hapiste öldüğü, hatta Nevbaht ailesini hicvettiği için bunlar tarafından öldürüldüğüne yönelik haberler bulunsa da pek isabetli görülmemiştir. Ölüm tarihi ile ilgili ise hicri 195-200 yılları arasında değişen zaman dilimleri zikredilir. Fakat Halife el-Emîn'in vefatından sonra ona yazdığı mersiye, şairin bu tarihte hayatta olduğunu göstermektedir.²⁴ Ayrıca Me'mûn döneminde de (198-218) saraya çağrılıp bu halifenin isteği üzerine veliahdını övdüğü kaynaklarda sıkça yer alan bir husustur.²⁵ Bütün bunlar dikkate alındığında hicri 200 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir. Ebû Nüvâs'ın kabri Bağdat'ta Tellülyehûd tepesinde yer almaktadır.²⁶

A. Edebiyatta Marjinal ve Nobran Üslup Sembolü

Ebû Nüvâs, âmâ şair Beşşâr b. Bürd ile birlikte I. Abbâsî döneminde ortaya çıkan yenilikçi akımın öncülerindendir. Yaşadığı döneme kadarki şiir geleneğine eleştirilerde bulunan şair, bu üslubun değişmesi gerektiği noktasında ısrarcı tavrını hayatı boyunca sürdürmüştür. Ona en ağır gelen şey; ister dinî, ister ahlâkî, ister de hukukî olsun başkalarının dayattığı düzendi.²⁷ Güzellik ve eğlence düşkünü olan ve bütün geleneklerin boyunduruğundan kurtulma eğilimindeki Ebû Nüvâs, hafifmeşrepliğini haykırdığı gibi yeni şiir akımı ile ilgili şiddetli savunmasını da her platformda açık bir şekilde dile getiriyordu. Onun isyankâr ruhu şu sözlerinde adeta vücut bulmaktadır: “Ey toplum! Sen geleneklerinle beni çepeçevre kuşatmaya, aptal zincirlerinle beni bağlamaya çalışsan da senin bu çabanı püskürteceğim ve hiçbir şeyi önemsemeden karşında dimdik duracağım.”²⁸

Ebû Nüvâs'ın sadece üslupta değil lafız ve manalarda da değişikliklere gidilmesi konusunda yaptığı şiir eleştirileri kaynaklarda sıkça yer almaktadır. Diğer edebiyatçılar tarafından müfrit yaklaşımlar olarak görülen bu iddialarında yalnızca değildir. Kendisi gibi düşünen şairlerin yenilikçi ve gelenek karşıtı olarak isimlerinin sık geçmemesi onların bu taleplerini

²³ Klasik Arap mizahının Abbâsî dönemi temsilcilerinden Basralı nüktedan el-Cemmâz (öl. 242/857), müstehten ve kaba üslubuyla dikkat çeken önemli ediplerdendir. Ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Günday, “Abbasi Sarayının Sivri Dilli Nedîmi: el-Cemmâz”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12/2 (2010), 23-54.

²⁴ Ebû Nüvâs, *Dîvânu Ebî Nüvâs*, 342.

²⁵ Muhammed Rıza Hâkimî, *Târîhu'l-ulemâ 'abre'l-usûri'l-muhtelif* (Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât, 1983), 200.

²⁶ Karaarslan, “Ebû Nüvâs”, 10/207.

²⁷ Şelak, *Ebû Nüvâs*, 144.

²⁸ Şelak, *Ebû Nüvâs*, 143.

açıktan dile getirmiyor olmasındandır. Onun yenilikçi şairler için dillendirdiği kendilerine ve çevrelerine karşı ikiyüzlü davranmamaları noktasındaki uyarıları bu tezi kanıtlar mahiyettedir. Kuştan, böcekten, gübreden bahsetme yerine daha reel ve eğlenceli konulara yönelmelerini dillendiren şair develeri, koyunları ve katıksız ekmeği betimlemekten zevk almazdı. Onun hoşuna giden; eğlence ortamlarından, inzibatların gözlerinden uzak Bağdat ve kenar mahallelerindeki cümbüş mekânlarından bahsetmekti.²⁹

Onun geleneksel Arap şiir temalarından ve üslubundan uzak durması birkaç sebeple açıklanabilir. İlk olarak yaşadığı dönem Arap kahramanlık hikayelerinin geride kaldığı bir dönemdir. Ne İslâm'ın ilk yıllarındaki mürşit şairlere ne de Câhiliye Dönemi'ndeki savaçlılıkla övünen söz üstatlarına rastlamıştır. Bir diğer sebep ise müvelledûn şairler arasında yer almasıdır. Esasen Arap asıllı olmayan şairlere “müvelled” denilmiş; Câhiliyyûn, muhadramûn, İslâmiyyûn tabakaları mütekaddimûn sayılmakla birlikte şiirlerinden istişhâd câiz addedilmiştir. Bu tabakalardan sonra gelen ve müvelledûn olarak isimlendirilen şuarâ nesli muhdesûn (yenilikçiler) kabul edilmiş ve kendilerinden istişhâd kabul görmemiştir.³⁰ Bu bağlamda Ebû Nüvâs muhdesûn şairlerin pîri kabul edilmiştir. Hatta Câhiliyye Dönemi'ndeki İmru'ül-Kays ile mukayese edilmiştir.³¹

Câhız'ın “Kendisinden daha fasih bir dil kullananını görmedim”³² dediği Ebû Nüvâs'ı Cemmâz şöyle tarif ediyor:

“Ebû Nüvâs insanların en zarif konuşanı, en edeplisi, konuşmayı en iyi bileni, en hazır cevap ve en hayâlisidir. Dili fasih, beyanı iyi, kullandığı lafızlar tatlı, fiziksel yapısı çekici, anekdotları çok, Arapların nasıl konuştuğunu en iyi bilen, şiirler rivâyet eden, haberler bilendir. Konuşması sanki vezinli bir şiir gibidir.”³³

Fıtrî şiir inşad etme kabiliyeti olan Ebû Nüvâs'ın Arap diline olan hâkimiyeti şu sözlerle özetlenmiştir: “Ebû Nüvâs boğazına kadar

²⁹ Ma'tûk, *Ebû Nüvâs fî şîrihi'l-hamrî*, 30, 53-55, 132.

³⁰ Cafer Hureybânî, *Ebû Nuvâs: el-Hasen b. Hâni'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 18; Rahmi Er, “Müvelledûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006).

³¹ Ebû Nüvâs, *Dîvânu Ebî Nüvâs*; Örneğin Ebû Nuvâs'ın Dîvânı, konularına göre tasnif edilmiş, elimizdeki mevcut ilk Arap şiiri divanı olma özelliğine sahiptir. Nitekim kendisinden önceki divanlar daha çok kafiye harfine göre alfabetik tarzda hazırlanmıştır. Bu ve daha bir çok açıdan Arap şiirine yenilik katmıştır. Mukayese için bk. Wagner, “Abû Nuwâs”, I/1/143-144.;

³² İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtu's-şuarâ*, 194.

³³ Ma'tûk, *Ebû Nüvâs fî şîrihi'l-hamrî*, 9.

ciddiyetsizliğe batmamış olsaydı; Kur'ân-ı Kerîm'de onun sözleriyle deliller getirilirdi. Çünkü Ebû Nüvâs dili ustalarından öğrenmiş, çöle giderek dili Araplardan ezberlemiş ve bu işi kusursuz yapmıştır."³⁴ Dönemin popüler uğraş alanı olan eğlence edebiyatı ortaya koyanlarla Ebû Nüvâs arasındaki fark şuydu ki; o yaptıklarının sunumunu doğru bir şekilde yapıyor, bunu yaparken de yalan söylemiyor, ikiyüzlülük yapmıyor ve yapmacıklığa da kaçmıyordu.³⁵

Seçici ve usta bir şair olan Ebû Nüvâs çok sayıda şiir inşadı yerine uzun süre zarfında birkaç beyitten oluşan şiirler yazıyordu. Şiirlerinde eğlence meclisleri, kadın, şarap ve müstehcen temaları kullandığı gibi kulluk, tövbe, dua gibi dinî; siyaset, av, savaş gibi sosyal temaları da kullanmıştır. Gayr-i dinî içerikli şiirlerinde mânevî ve ahlâkî değerleri önemsemez, hatta onlarla alay ederek fuhşu ve umursamazlığı özendirirdiği olurdu. Nitekim kendisi gibi müstehcen şiirler söyleyen Ömer el-Verrâk (ö. 240/853), Hüseyin b. Dahhâk el-Hâlî (öl. 250/864), Vâlîbe (öl. 169/786) vb. şairlerle bu tür atışmaları özel bir divanda toplanmıştır.³⁶ Fakat bu Ebû Nüvâs'a has bir üslup olmayıp onun muasırı olan birçok şair ve edîbin insanları ahlaksızlığa davet etme ve onu mübahlaştırma konularında aşırı gittiği görülmektedir. Bu şairler doğru inanca davet etmek yerine dini konuları alay yoluyla dillerine dolamışlardır. Etrafındaki Müslüman âlimlerin ve dostlarının ise onu bu alaycı yaklaşımdan çevirmeye çalıştıkları nevadir kaynaklarındaki anlatılarda sıkça yer almıştır. Bir keresinde meşhur vaiz Mansûr b. 'Ammâr'ın sohbet meclisinde Ebû Nüvâs'ın gözyaşı döktüğü görülmüş, ancak bunun bir tövbeden değil, meclisteki bir gilmânın gözyaşı dökmesine dayanamamaktan kaynaklandığı anlaşılmıştır.³⁷ Bunun yanında bu tarz şiirler inşad etmesi onun gayrimüslim olarak değerlendirilmesine sebep olmamış; kendisini tanıyanlar bu durumu boşboğazlık ve nefesine hâkim olamama gibi duygularla izah etmişlerdir.³⁸

Muhdes şâirlerin İmrüülkays'ı kabul edilen Ebû Nüvâs, kendisi marjinal, kaleme aldığı *Dîvân*'i ise tuhaftır. Çünkü bu şair edepsiz hikâye ve uygunsuz anekdotların gölgesine vaaz ve ibret dolu hikayeleri ustalıklı gizlemiştir. Serkeşliğinin de verdiği özgüvenle şiirlerinde konu yelpazesini oldukça geniş tutmuştur. Zira şiirlerinin çok yönlülüğü *Dîvân*'ında bariz bir şekilde hissedilmektedir. Kaldı ki onun *Dîvân*'ı Arap edebiyatı tarihinde konu

³⁴ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 5.

³⁵ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 5.

³⁶ bk. Mahmûd Kâmil Ferîdî, *Dîvânü Ebî Nüvâs* (Kahire: y.y., 1932).

³⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed İbn 'Âsım, *Hadâiku'l-Ezâhir*, thk. Abdüllât Abdülhalîm Ebû Hemmâm (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1992), 101.

³⁸ el-Akkâd, *Ebû Nüvâs*, 129.

endekli tasnife sahip ilk şiir divanı olarak gösterilmektedir. Müttekaddimûn şiir divanları alfabetik ya da kafiye harfine göre tasnif edilmişken onun farklı bir tasnif sistemi kullanması yenilikçi üslubun göstergelerinden sadece bir tanesidir. Divanın konuları arasında hamriyyât (şarap şiirleri), tardiyyât (av şiirleri), mu'ennesât (kadın şiirleri), zühdiyyât (züht şiirleri) gibi temalar yer almaktadır.³⁹

Ebû Nüvâs'ın şiirlerine asıl tadı veren bir diğer özellik şiirlerinin nükte havasında geçmesidir. Ebû Nüvâs insanları hayal kurmaya teşvik etmek yerine onları direkt görmelerini istiyordu.⁴⁰ Bu da Basra'nın zengin ve kozmopolit kültür ortamında sağlam bir ilmî, edebî ve dinî müktesebat edindikten sonra onu, edebiyatın bir alt disiplini olan mizah sahasına yöneltmiş, mücûn ile alakalı nevâdir malzemesi derlemeye ve üretmeye itmiştir.⁴¹ Şairliği gibi nükte kabiliyetinin de Allah tarafından kendisine bahşedilen bir yetenek olduğu fikrinde edebiyat tarihçilerinin hemen hepsi ittifak halindedir. Bu durum İbnü'l-Mu'tez tarafından şu şekilde tarif edilmiştir:

“Edebî ve ilmî donanımı haiz olan Ebû Nüvâs müstehcen kültüre son derece yatkın, edep tanımaz ve delişmen biriydi. Bütün bunlarla birlikte hoş, nüktedan biriydi de. Espritüelliği, latifeciliği ve nüktelerinin çokluğu sebebiyle adeta insanları büyülüyordu.”⁴²

Ebû Nüvâs'ı karakterize eden mücûn nitelikli anekdotlar çok değişik kaynaklarda dağınık halde bulunmakla birlikte en yakın dostlarından Ebû Hiffân el-Mihzemî'nin (öl. 257/871) bu konudaki bir derlemesi araştırmacıların işini büyük ölçüde kolaylaştırmışa benziyor. *Ahbâru Ebî Nüvâs* adını taşıyan bu eser, klasik şiirde hamriyyât sahasının en seçkin örneklerini veren Ebû Nüvâs'ın kusursuz zekâ ve hazırcevaplık hikâyelerini içeren çok önemli bir klasiktir. Aynı adla tasnif olunmuş başka bazı derlemeler varsa da içlerinde en doyurucu olanı Mihzemî'nin eseridir.⁴³

Ebû Nüvâs sadece Arap coğrafyasında değil Batı edebiyatında da kendisinden sıkça bahsedilen bir isim haline gelmiştir. Başta şiirleri olmak üzere kendisi hakkında birçok anekdot Batı dillerine çevrilmiş ve meşhur bir şahsiyet olmuştur. *Encyclopedia of Arabic Literature* isimli ansiklopedide kendisine uzunca bir madde ayrılmış ve şöyle bahsedilmiştir:

³⁹ bk. Ebû Nüvâs, *Dîvânu Ebî Nüvâs*.

⁴⁰ Ma'tûk, *Ebû Nüvâs fî şîrihi'l-hamrî*, 129.

⁴¹ İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtu's-su'arâ*, 201.

⁴² İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtu's-su'arâ*, 195.

⁴³ el-Mihzemî, *Ahbâr*.

“Mücûn temalı şiirlere şekil kazandıran ilk şair Ebû Nüvâs'tır. Hem bedevî kültürel adetlerini hem de dinin keskin sınırlarını hafife almış marjinal bir ediptir. Şiirlerinde meyhane ortamlarını, kadın ve gılmanları tasvir ederek muasırı olan şairlerden ayrı bir edebî tür ortaya koymuştur. Bu özellikleri günümüze kadar ulaşan Dîvân'ında açıkça görülmektedir.”⁴⁴

Şairin mücûn içerikli şiirlerinin dilden dile dolaşmasında cariyelerin özel bir payı vardır. Arap kültüründe cariyelere edebiyat ve müzik eğitimi verilmesi önemli bir yer tutar. İnsanların hizmetlerini görürken aynı zamanda onları eğlendirmeleri şiir teması haline gelmelerinde etkili olmuş; bu sayede Modern Abbasî şiirinin vazgeçilmez şairleri olan Mutî' b. İyâs, Beşşâr ve Ebû Nüvâs gibi şairlerin yetişmesinde önemli rol oynamışlardır. Çünkü cariyeler satıldıklarında daha önceki sahipleri olan şairlerin şiirlerini de rivâyet etmişler; ayrıca başka çeşitli beldelelerdeki önemli şahıslara ve üst düzey makamlara efendilerinden öğrendikleri şiirleri ulaştırmışlardır.⁴⁵

Ebû Nüvâs, edebiyatında gazel, medih, mersiye, hiciv, züht, sitem gibi konuları ele almasıyla birlikte daha çok şarap ve mücûn şairi kabul edilir. Nitekim Ebû Nüvâs'a nispet edilen anekdotların bir bölümünde Kur'ân âyetlerine referansla yapılan telmih ve tarizler nitelikli hiciv örneklerini oluşturur.⁴⁶

Ebû Nüvâs'ın şarap şiirleri genel olarak edep dışı konulara dair mücûnî beyitlerle karışiktır. Bu şiirlerinde mânevî ve ahlâkî değerleri önemsememiş, hatta onlarla alay ederek fuhşu ve umursamazlığı özendirmiştir.⁴⁷ Şarap, adeta onun can dostu, şefkatlisi ve atûfudur. Bu sebeple içkiyi betimlerken ona anne, sevgili, ayrılmaz arkadaş ve ihanet etmeyen dost yakıştırmalarını uygun görmektedir.⁴⁸ İçkiden bahsederken sanki âşık maşukundan, sûfî şeyhinden bahsediyor gibidir.⁴⁹ Hatta rivayetlere göre şiirlerinin bir kısmını sarhoşken nazmetmiştir.⁵⁰ Evet, Ebû Nüvâs şarap şairidir. Hiçbir şiir ve nesir yazarı şarap konusunda onunla boy ölçüşmemiştir. Onun değimiyle en mutlu günleri şarap içtiği günler; en zevkli anları ise hanlarda geçirdiği günlerdir. Edip, bir meyhane ortamında şarap etrafında dönen bir mevzuun her bir detayını şiir beyitleriyle ifade edebilecek ölçüde içki kültür ve

⁴⁴ Meisami - Starkey, “Abû Nuwâs”, 546.

⁴⁵ Şevki Dayf, *el-Fenn ve mezâhibuhû fi's-şî'ri'l-'Arabî* (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1976), 101.

⁴⁶ İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtu's-su'arâ*, 207.

⁴⁷ Karaarslan, “Ebû Nüvâs”.

⁴⁸ Şelak, *Ebû Nüvâs*, 65-66.

⁴⁹ Şelak, *Ebû Nüvâs*, 122.

⁵⁰ Ebu'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002), 7/115.

edebiyatına hâkimdir.

جفا الماء عنها في المزاج لأحما
خيال لها بين العظام ديب
إذا ذاقها من ذاقها حلقت به
فليس له عقل يُعدُّ أديب

Su, şarapta özelliğini yitirir. Kemikler arasında dolaşan bir rûhtur şarap

*Biri onun tadına bakmaya görsün. Ne akli kalır ne edipliği*⁵¹

dizeleri şaraba olan düşkünlüğünü en çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. Onun günahları anlattığı bu şiirlerinde, ne ilginçtir ki, bazen tuhaf bir samimiyete de rastlanmaktadır:

فبتنا يرانا الله شر عصابة ، تجر اذيال الفسوق على فخر

Allah'ın, bizim gibi sarhoşlar güruhunun şerrini gördüğünü bilerek geceledik.

*Ne hazindir ki günahkârlar kafilesini izliyorduk. Bunda övünülecek bir şey de yoktu üstelik.*⁵²

Şarap edebiyatının olduğu kadar mücûn edebiyatının da en sivri isimlerinden olan Ebû Nüvâs'ın Fısk ve fücra meyletmesinde kendisine Basra ve Kufe'de üstatlık eden Vâlibe b. Hubâb el-Esedî'nin (öl. 180/796) etkili olduğu da iddia edilmiştir.⁵³ Hüseyin b. Dahhâk ile birlikte Ebû Nüvâs gılmanları uzun uzadıya tasvir eden ve bunu dönemin bir edebî trendi haline getiren mücûn şairlerinin başını çekmektedir.⁵⁴ Nevadir malzemesi içerisinde özellikle zarif ve alımlı şarkıcı cariyelerle olan gönül ilişkilerine yer veren pek çok anekdot yer almaktadır.⁵⁵ Güzel kadınlarla yaptığı sıradan tanışmalarda dahi hem keskin zekâsı hem de onlara olan düşkünlüğü görülebilir. Şu örnekte olduğu gibi:

“Ebû Nüvâs anlatıyor: Birgün bir kadınla karşılaşmışım. Hatun, peçesini kaldırıp yüzünü bana gösterdi. Tıpkı bir ay parçasıydı. Adımı sordu. ‘Adım senin yüzünde’ dedim. ‘Galiba anladım’ dedi ‘Sen Hasan’sın (حسن: Güzel)!”⁵⁶

⁵¹ İbn ‘Âsım, *Hadâiku'l-Ezâhir*, 103-104; Ebû Nüvâs'ın hamriyyât şiirleri hakkında geniş bilgi için bk. Ayyıldız, “Ebû Nüvâs'ın Şarap (Hamriyyât) Şiirleri”.

⁵² Ebû Nüvâs, *Dîvânu Ebî Nüvâs*, 110.

⁵³ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mîzân*, 6/216.

⁵⁴ Ebü'l-Meâlî Bahaeddîn Muhammed b. Hasan İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-hamdüniyye*, ed. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1996), V/318. *et-Tezkiretü'l-hamdüniyye*, 5/ 318.

⁵⁵ İbn ‘Âsım, *Hadâiku'l-Ezâhir*, 3/114. *Hadâiku'l-ezâhir*, 3/114.

⁵⁶ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Ezkiyâ* (Mektebetü'l-Gazzâlî, ts.), 219.

Müstehcen içerikli konulara değinme Ebû Nüvâs'ın hoşuna giden bir durumdu. Mücûn konusunda sanatkârane tasvirlerde bulunurken, bu tür eylemlerin gerçek fâili olup olmadığı hep tartışılmalıdır. Edip ve şair zümresinden hasımları onu lûflikle suçlarken İbnü'l-Cevzî gibi âlimler ise âhir ömründe tevbe etmesi dolayısıyla ona atfedilen rivâyetleri aktarmaktan imtina etmektedir.⁵⁷ Ebû Nüvâs'ın mücûn kapsamına giren hem kadınlarla hem de gılmanlarla olan ilişkilerini tasvir ettiği birçok şiiri ve anekdotları vardır.⁵⁸ Ancak bu anekdotların kahir ekseriyeti de kendisine ait olmayıp ona atfedilen hikayelerdir. İbnü'l-Mu'tez'e göre "bazı ahmaklar" mücûn kapsamına giren her şiiri ona nispet etme hatasına düşmektedir.⁵⁹ Zira bizzat müşahede yoluyla kendisinden aktarılan rivâyetler fiskına hükmedilecek düzeyde değildir. Örneğin Tevhîdî, Kerh Çarşısı'nda gördüğü gılmanları nazlı nazlı yürüyen antiloplara benzeten Ebû Nüvâs'ın, onlarla sohbet imkânı bulamadığı için derin bir ah çekişinden bahseder.⁶⁰ Cemmâz ise şöyle diyor:

"Ebû Nüvâs'ın hacca gittiği sene biz de hacdaydık. Bir gün tavafta karşılaştık. Sonra o önüme geçti, bir de baktım bir kadının arkasından gidiyor. Ebû Nüvâs'ı her gördüğümde o kadının arkasındaydı. Kadının da kim olduğunu bilmiyordum. Sonra Hacerü'l-Esved'in yanına geldim, bir de baktım ki kadın Hacerü'l-Esved'i öperken Ebû Nüvâs da öpüyor ve bir yandan da yanağını kadının yanağına değdiriyor. Kendi kendime, "bu adam insanların en fasığı" dedim. Sonra kadının Cenân olduğunu hatırladım. Onlar ayrıldıktan sonra Ebû Nüvâs ile tekrar karşılaştığımda ona şöyle dedim: "Allah belanı versin! Burada da mı seni hiçbir güç engelleyemeyecek, Allah korkusu önüne geçemeyecek, insanlardan utanma seni frenleyemeyecek? Bugün ne yaptığımı gördüm. O da şöyle dedi:

يا أحمق! وحسبت قطع المهامه السباب والرمال إلا للذي حججت له واليه قصدت

Ahmak herif! Uzak çölleri, susuz yerleri ve kumları sadece, kendisi için haccettiğim ve kendisine yöneldiğim (Allah) için mi kat ettiğimi zannettin!"⁶¹

⁵⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mîzân*, 7/115.

⁵⁸ İlgili anekdotlar için Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyin Âbî, *Nesrû'd-dürr fi'l-muhâdarât* (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 2014), 4/187; İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, 6/228; 9/397.

⁵⁹ İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtu's-şu'arâ*, 88.

⁶⁰ Ali b. Muhammed b. Abbâs Ebû Hayyân el-Endelûsî et-Tevhîdî, *el-Besâir ve'z-zehâir*, thk. Vedâd el-Kâdî (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1988), 9/38.

⁶¹ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 169.

Bu anekdotlardan da anlaşılacağı üzere aslında Ebû Nüvâs, kendisini bir kalıba hapsetmeyen, olduğu gibi görünen, bir taraftan hacceden bir taraftan da kendisi olmaktan vazgeçmeyen bir kişiliktir.

B. Nüktedân Kişilik

İçki meclislerinin tavizsiz müdavimi Ebû Nüvâs, aynı zamanda hayatında hiç sarhoş görmediğini iddia edecek ölçüde espri yeteneği gelişmiş bir nüktedandır. Açıklamasına göre, sarhoşluk evreleri en erken kendisinde zuhur ettiğinden, iştret arkadaşlarının sarhoş hallerine bir türlü tanık olamamıştır.⁶² Ebû Nüvâs'ın şarapla ilgili nevâdirine örnek olarak şu anekdot verilebilir.

“Ebû Nüvâs'ın, Kutrubbul denilen mevkide bir elinde şarap, sağ yanında yeşil üzüm salkımı, sol tarafında ise kuru üzüm olduğu halde görenler “Bu ne hal?” diye sormuşlar. Ebû Nüvâs da: “*Bunlar kutsal teslis unsurları: Baba (kuru üzüm), oğul (yeşil üzüm) ve kutsal rûh (şarap)!*” diye cevap vermiş.”⁶³

Hazırcevap kabiliyetini her ortamda izhar eden şair buna bir de nüktedanlığını katınca ortaya tadına doyumaz mizahi anekdotlar çıkartmıştır. Bir keresinde üzüm bağından koruk çaldığını görenler “Anladık çalyorsun da, bari olgunlaşmadan çalma” diyen bağın sahiplerine:

“Ne diye dua ettiğimi bir bilseniz böyle söylemezsiniz. Bu mendebur için hep şöyle dua ediyorum:

اللَّهُمَّ سَوِّدْ وَجْهَهُ، وَأَقْطَعْ خَلْقَهُ، وَاسْقِي دَمَهُ!

*Allah'ım! Onun yüzünü karart, boynunu kopart ve bana kanını içir!*⁶⁴

Ebû Nüvâs işlemiş olduğu günahlara kefarete kabilinden Kur'ân kültürünü de sağlam tutmaya gayret etmiştir. Çünkü kutsal metin söz konusu dönemde kişilerden sadır olan hata ve kusurların mazur görülmesini sağlamak üzere “mazeret beyanına” güç kazandıran retorik bir enstrüman olarak da sıkça kullanılmıştır.⁶⁵ Bu manada, kendini affettirmek için bir “ümit kapısı” olarak görülen ayetlerin, ayrıca gündelik yaşamda basit hata ve kusurların göz ardı edilmesinde mühim bir fonksiyon icra ettiği de ifade

⁶² İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*, VIII/400.

⁶³ et-Tevhîdî, *el-Besâir ve'z-zehâir*, IV/141.

⁶⁴ Ebû'l-Feth Osman el-Mevsilî el-Cinnî, *el-Hasâis* (Beirut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 60; Ebû Mansûr es-Se'âlibî, *el-Muhtâr min kitâbi letâifi's-sahâbe*, ts., 10.

⁶⁵ Ayetlerin mizah unsuru olarak kullanımı hakkında detaylı bilgi için bkz. Muhammed Efil, *Klasik Arap Edebiyatında Bir Mizah Tekniği Olarak Kutsal Metnin Gücünden Yararlanma* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2018).

edilebilir. Aşağıda sunulacak olan anekdotta ayetlerin Ebû Nüvâs tarafından adeta bir “özürname” niteliğinde anlatıma organik biçimde nasıl montajlandığı açıkça görülebilir:

“Hüseyn b. Dahhâk anlatıyor: Bir keresinde Ebû Nüvâs ile birlikte hac mevsiminde Mekke’de bulunuyordum. Ebû Nüvâs orada, bir medrese talebesinin

﴿يَكَادُ الْبَرِيُّ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا﴾

Şimşek gözlerini kör edercesine çakar, onların çevresini aydınlatınca orada yürürler, karartınca da kalakahlılar. (Bakara: 20) ayetini tilavet ettiğini duyar duymaz espriyi patlattı: İçkiden mütevellit sarhoşluk ancak bu kadar belîğ anlatılabilir!”⁶⁶

Siyasi ve sosyal konularda da beyit dizmek ve nükte yapmaktan geri durmayan Ebû Nüvâs, bu özelliği ile de makama değer vermediğini ve kalıba sığmadığını defalarca göstermiştir. Örneğin:

“Adamın biri Ebû Nüvâs'a gelerek ‘Müminlerin emiri seni maymunlara ve domuzlara vali tayin etmiş’ demiş. O da ‘O halde dinle ve itaat et, çünkü sen de benim tebaamdansın.’”⁶⁷

C. Türk Edebiyatında Bulduğu Karşılık

Abbasî döneminde Ebû Nüvâs ve muasırlarının inşad etmiş oldukları geleneğe muhalif kurgulanmakta güçlük çekilen hayalleri kurgulatan mücûn şiirine zemin hazırlayan unsurlardan biri Arap olmayan milletlerin Arap kültürünün kısıtlayıcı kanunlarına başkaldırısı olarak düşünülebilir. Arap coğrafyasına komşu olan Fars ve Türk toplumları asırlarca birbirlerinden etkilenmiş ve milli folklorlerinin yanında kültürel anlamda kendilerine yakın hissettikleri Araplardan da fazlasıyla etkilenmişlerdir. Emevi ve Abbasilerin yabancı kültürlerle karşı uygulamış olduğu politikalar tebalarında tepkiye yol açmış ve başta Farsîler olmak üzere Arap olmayanlar tarafından bu sosyal tepki ‘mücûn şiiri’ ile ifade edilmiştir. Osmanlı döneminde edebî dil olarak Farsçanın kullanımı ve üçlü bir etkileşim içerisinde Arap-Fars-Türk edebiyatlarının literatür paylaşımı sadece müspet temalarda değil mücûn gibi menfi içeriklerde de kendisini göstermiştir. Farklı kültürler arası nakillerde ilk öğrenilenlerin ya çok müspet ya da çok müstehcen unsurlar olduğu gerçeğinden hareketle Osmanlı edebiyatında küfürlü üslûbun kullanıldığı şiirlerin Arap edebiyatı kaynaklı söz konusu ‘mücûn’ tarzına

⁶⁶ İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-hamdüniyye*, VIII/370; Bahaiddîn el-Amilî, *el-Keşkül* (Beirut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 1998), II/10.

⁶⁷ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *Rebiu'l-ibrâr ve füsûsu'l-ahbâr* (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 2/82.

dayandığı söylenebilir.

Yaşadıkları dönem itibariyle Zâtî'nin (ö.1546) öncülüğünü yaptığı ve "Marjinaler" olarak adlandırılan Kandî (1475), Ferîdî (ö.1512), Keşfî (ö.1538), Enverî (ö.1547) gibi Osmanlı şairlerinin oluşturdukları ortam mücûn için oldukça idealdir. Yine Sürûrî'nin (ö.1814) başını çektiği "Kadılar Ekolü" temsilcileri Sünbülzâde Vehbî (ö.1809), Ref'î-i Âmidî (ö.1816), Ref'î-i Kâlâyî (ö.1822), Ayntablî Aynî (ö.1837) gibi şairlerin şiirleri de Arap müstehcen içerikli şiirlerle örtüşmektedir. Bütün bu paralellik mücûn şiirinin Fars yoluyla Anadolu'ya gelerek Türk müstehcenlik ve sövgü edebiyatını ortaya çıkardığını göstermektedir. Mesela Deli Birâder Gazâlî'nin (öl. 942/1535) eseri *Dâfiu'l-gumûm ve râfiu'l-hümûm*'un⁶⁸ İsmâil el-Ezrakî'nin *Elfiyye ve selfiyye* adlı eserin bir tercümesi mahiyetinde olması yukarıdaki tezi desteklemektedir.⁶⁹

Bununla birlikte mücûn içerikli şiirler kaleme alan Türk edebiyatı şairlerini Arap mücûn şairlerinin devamı olarak göstermek de doğru değildir. Çünkü kültürlerarası etkileşim, kaynağın asıl, muhatabın furû' olduğunu göstermez. Evrensel kültür unsurlarının benzerlik arz etmesi ve birbirinden etkilenmesi tabiidir. Nitekim tarihî süreç içerisinde Türk edebiyatında da Arap ve Fars edebiyatındaki edebî ürünlere benzer oluşumlar mevcuttur. Örneğin *Latîfehâ-yı Mevlânâ Zâtî* isimli eser Zâtî ile Keşfî, Çakırcı Şeyhî, Ferîdî, Visâlî, Mihrî, Ferrûhî, Ahî gibi edebî ve Ali Paşa (Hadım), İsa Paşa, Mehmed Şâh Çelebi gibi siyasi şahsiyetler arasında geçen nükteleri içine almaktadır.⁷⁰ Zâtî'nin eserinde geçen lâtifelerin bazıları mensûr şekildedir. Bazı lâtifelerde ise şair, nüktedânlığını ve hazırcevaplığını şiir formatında göstermiştir. Bu ve benzeri eserlerdeki kaba ifadeler genellikle şairlerin atışmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mesela Zâtî'nin küfürlerine maruz kalanlardan biri kendisi gibi hazırcevap ve nüktedân bir şahsiyet olan Mürekkepçi Enverî'dir. Zâtî, Enverî'nin kimseye hayrının olmadığını şu şekilde dile getirir:

Seni ey Enverî şâ'irler içre kimse billâhi

Eger hayr u eger şerden 'aceb añar mı añlarsın

Sen anlaruñ arasında ya b.ksın ya ho bir itsin

⁶⁸ Deli Birader Gazâlî, *Kitab-ı dâfiu'l-gumûm* (Ankara: Altüst Yayınevi, 2007).

⁶⁹ Avfî, Ezrakî'nin Doğan Şah'ın iktidarsızlığını gidermek üzere o dönemin müstehcen sayılan eserlerinden *Elfiyye ve Şelfiyye*'yi nazmettiğini söyler. (Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ b. Tâhir b. Osman Avfî, *Lübâbü'l-elbâb* (Tahran: Kitab furûş-i İbn Sina, 1914), II/86-100.

⁷⁰ Mehmet Çavuşoğlu, *Zâtî'nin Letâyifnâmesi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970), 9.

*Seni kim basdı kokarsın seni kim üzdi çıñlarsın*⁷¹

Hammaloğlu isminde bir Bursalı tüccar “Topuklu” lakabıyla meşhur bir dilbere âşık olur. Hammaloğlu’nu sevmeyen Şeyhî ise Arapça kabiliyetini de kullanarak onu şu dizeleriyle yermiştir:

Topuklunuñ gümüşden kubbesini

*‘Aceb urdı götürdi İbn-i Hammâl*⁷²

Şiirin yanı sıra müstehcenliğin ve kaba ifadelerin de kullanıldığı *masal* türünde; nüktedân bir kişiliğe sahip olan Nasreddin Hoca fıkralarında; Tasavvufî edebiyatında, özellikle de Alevî-Bektaşî metinlerinde yaygın olarak kullanılan *şathiye* türlerinde Ebû Nüvâs ve muasırlarından esinlenen birçok örneğe rastlamak mümkündür. Yine Türk mizahının önemli temsilcilerinden Karagöz ve Hacivat tarafından sergilenen ince ironiler ve alaylarla yoğrulmuş diyaloglarda genelde mucûn özelde Ebû Nüvâs kokusu(!) almak mümkündür.

Klasik Türk edebiyatı şairleri sövgü ifadelerine şiirlerinde yer vermekle birlikte mucûn usulüne şâz olarak birkaçı hariç şiirlerinde kadın ve şarap konularını işlemekten imtina etmişlerdir. Bu da iki toplum arasındaki kültür farklılığının bir sonucu olarak görülebilir.

D. Zındıklık İthamı

Ebû Nüvâs’ın itikâdî konularda rahatlıkla nükte ortaya koyuyor olması mücrim, gayrimüslim, zındık gibi sıfatlarla yaftalanmasında etkili olduğu görülmektedir. Kaldı ki kendisi bir şaka yaparken, bu durumun itikâdî bir problem ortaya çıkarabileceğine yönelik hassasiyet göstermemiştir. Mesela cariyelerle olan bir diyalogunda cariyelerin “Ey Ebû Nüvâs! Keşke bizler senin kızların olsaydık” şeklindeki latifelerine, Mecusilerin öz kızlarıyla nikâh yapabilme ruhsatına telmihen “Tabi dinimizin de Mecusilik olması şartıyla değil mi!” cevabını vermektedir.⁷³ Çeşitli ahbâr kaynaklarında Ebû Nüvâs’ın sadece itikâdî müeyyideleri değil dini ritüelleri de hafife alma tutumunu ele veren bazı ipuçlarına rastlanmaktadır. İkinci namazını ifa ettikten sonra iki rekât da nafîle kılması üzerine kendisinin nafîle ibadatlara düşkün biri olduğunu zanneden Ebû Nasr’a durumun görüldüğü gibi olmadığını izah eder: “Sakın kimseye söyleme! Varsın melekler bugün (Ebû

⁷¹ Çavuşoğlu, *Zâtî’nin Letâyifnâmesi*, 21.

⁷² Haluk İpekten vd. (ed.), *Heşt Bihişt Sehî Beg* (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 158.

⁷³ Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn ‘Abdi Rabbih, *el-‘İkdü’l-ferîd*, thk. Müfîd Muhammed Kumeiha (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-‘ilmiyye, 1983), VII/70; İbn ‘Âsım, *Hadâiku’l-Ezâhir*, 22.

Nüvâs'ın nafilâ namaz kıldığına dair) göğşe muştulu bir haber iletsin.”⁷⁴ Bunun da ötesinde şeytanı anmaya çok düşkün olduğu, sapkınlıklarında ve maceralarında ona fazlaca güvendiği şeklindeki ithamlar da az değildir.⁷⁵

Diğer taraftan kendisi için sıkça dillendirilen “zındık” ifadesi onun yaşadığı dönemde “nükteli ve esprili olma” anlamına denk düşecek bir manada da kullanılıyor; özellikle halk dilinde zındıklık, esprililikle tanımlanıyordu. Esasen Farsçada da zen (kadın) kelimesiyle aynı köke sahip olan kelime hem kadına hem de oyun ve eğlenceye düşkün olma durumunu ifade etmekte; sadece tevhidi düşüncede değil bütün sistemlerde kural tanımazlık olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Bu cenahtan değerlendirildiğinde Ebû Nüvâs için kullanılan bu ifadeler “nüktedanlıkta sınır tanımaz” mahiyetindeki vasıflandırmalar olarak yorumlanabilir. Akkâd'a göre Ebû Nüvâs, itikâdî konulara yönelik nüktelerinde doğrudan din kurumunu tahkir etmeyi ya da ona ilan-ı harp etmeyi amaçlamamaktadır. Onun tutumu daha ziyade kendini gösterme, lakaytlık, boşboğazlık ve nefsine hâkim olamama gibi duygularla izah edilebilir. Bu nedenle hem itikâdî hem de felsefi anlamda kendisini zındıklıkla itham etmek güç görünmektedir.⁷⁷

Ebû Nüvâs'ın inanç dünyası ile ilgili özetle şunlar söylenebilir: Onun işlediği haramları ve açıktan ettiği isyanları, edepsiz içerikli şiirlerini ve bazen dinin kutsallığına yönelik saldırılarının çirkinliğini okuyan ve nasıl kendi kendini ölümlerle burun buruna getirdiğini; kınama, darp ve hapis cezalarına maruz kaldığı halde nasıl sapkınlığından vazgeçmediğini ve cehaleti bırakmadığını gören bir kişi Ebû Nüvâs'ı aklını kaybetmiş, zındıklığından dolayı inkâra düşmüş birisi olarak görebilir. Fakat Ebû Nüvâs'ın şiirlerini ve ondan gelen haberleri detaylı araştıran bir kişi hakikatin bu olmadığını anlar. Sonuç itibarıyla Ebû Nüvâs mümin birisidir. İslâm'a olan bağlılığını defaatle vurgulamış, kendisini sözlerinde aşırı gittiği için eleştirenlere “Hayır vallahi İslâm'dan başka dinim yok; ancak bazen edepsizlik beni buluyor, ben de dayanamayıp sonunda kemikleri yiyorum. Yaptıklarından sorumlu tutulup azap göreceğim miyim bilmiyorum”⁷⁸ itirafı halet-i ruhiyesini anlatan samimi ifadeleridir. Bu noktadaki samimiyeti ortaya koyduğu çirkinlikleri örtme kabilinden zaman zaman yaşadığı pişmanlık olarak algılanamayacağı gibi aksine bu hayat tarzını bilinçli olarak

⁷⁴ İbn 'Âsım, *Hadâiku'l-Ezâhir*, 62.

⁷⁵ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 105.

⁷⁶ Mehmet Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Birim Yayınları, 1998), “Zındık” md.

⁷⁷ el-Akkâd, *Ebû Nüvâs*, 129, 134.

⁷⁸ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 116.

seçtiğini gösteren net ifadeleri vardır. Bunlardan biri şöyle cereyan eder: Emir Abbâs bin Muhammed el-Hâşimî bir gün Ebû Nüvâs'a, "Ey Ali'nin babası! Sana bir şey söylemek istiyorum; ama bir taraftan senden utanıyor bir taraftan da sana nasihat etmediğim için kendimden utanıyorum. Duydum ki günahlara batmış, çirkinliklerle ve edepsizlikle meşhur olmuştun..." sözleriyle onu sözüm ona kendine gelmeye davet ediyor. Ebû Nüvâs ise şu samimi ifadelerle cevap veriyor: "Bak Emir hazretleri, edepsizlik diyorsan onu herkes yapabilir. Nitekim edepsizlik dediğimiz şey nükteli olmaktır. Ben de nükte yaparken edep sınırlarını aşmıyorum ve dozu kaçırmıyorum. Günahlara gelince ise, bu noktada Allah'ın affına güveniyorum."⁷⁹

Bununla birlikte Ebû Nüvâs farklı zamanlarda zındıklık suçlamasıyla siyasi otoritelerce saraya çağırılıp sorgulanmıştır. Ancak her defasında, hakkında öngörülen idam cezasından pratik zekâsı ve kurnaz yorumları sayesinde kurtulmayı da başarmıştır. Aşağıdaki hikâyede kendisini mahkûm etmeye kararlı görünen bir emirin bu yöndeki çabalarının nasıl boşa çıktığı anlatılmaktadır:

"Jurnalcinin biri halifeye Ebû Nüvâs'ın zındık olduğunu, nazmettiği şiirlerden bazı örnekler vermek suretiyle ihbar etmişti. Halife onu derhal saraya çağırıp, hakkındaki idam fermanını imzaladı. Ancak Ebû Nüvâs söz istedi ve sonrasında halife ile aralarında şu diyalog geçti:

Ebû Nüvâs: Tam olarak suçum nedir ey Emîrül-müminîn?

Halife: Senin bir zındık olduğuna hükmettim.

Ebû Nüvâs: Ne demişim ki ben, nasıl bir zındıklık etmişim?

Halife: Şu beyitler sana ait değil mi?

أَلَا فَاسْتَفِينِي حَمْرًا وَقُلْ لِي هِيَ الْحَمْرُ وَلَا تَسْتَفِينِي سِرًّا إِذَا أَمْتَكَنَ الْجُهْرُ

Ey sâki! Bana "Şarap işte budur!" diyerek o içkiden sun

Alenî ikram varken onu, gizli sunmak şöyle dursun.

Ebû Nüvâs: Pekâlâ, sizce sâkî o şarabı bana sunmuş mudur?

Halife: Öyle olduğunu zannediyorum.

Ebû Nüvâs: Cenâb-ı Hak

﴿ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِتْمٌ ﴾

Zan ile vereceğiniz hükümlerin bir bölümünde günaha girebilirsiniz!
(Hucurât:12) buyururken siz beni zan üzere öldürmek mi

⁷⁹ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 117.

istiyorsunuz?

Halife: Hadi buradan paçayı yırttın, peki şu beyit sana ait değil mi?

مَا جَاءَنَا أَحَدٌ يُخْبِرُنَا أَنَّهُ فِي جَنَّةٍ مُدْمَاتٍ أَوْ فِي نَارٍ

Ölüp de öte âleme gitmiş olan hiç kimse, cennette mi veya cehennemde mi olduğunu bize gelerek haber vermiş değil ki!

Ebû Nüvâs: Peki size sorayım, gerçekten böyle birini tanıyor musunuz?

Halife: Hayır.

Ebû Nüvâs: O halde söylediğim bir doğru sebebiyle mi beni idam edeceksiniz?

Halife: Ya şu sözlerin ne olacak?

يَا أَحْمَدُ الْمُرْتَجَى فِي كُلِّ نَائِبَةٍ فَمُ سَيِّدِي نَعَصِ جَبَّارَ السَّمَاوَاتِ

Her sıkıntıda yardımı umulan dostum, sâkî Ahmed!

Hadi kalk da Semâvâtın Rabbine birlikte isyan edelim!

Ebû Nüvâs: Ben böyle demişim ama Ahmed kalkmış mı ki?

Halife: Bilmiyorum.

Ebû Nüvâs: Peki hakkında bilginiz olmayan bir konuda yine de beni cezalandırmayı düşünüyor musunuz?

Her ithamına bir karşılık alan Emir, daha fazla dayanamayarak “Birakın gitsin, ölümü hakediyorsa da yol verin” diye adamlarına talimat verdi.”⁸⁰

Ebû Nüvâs’tan bahseden kaynaklar bize onun mürtet ithamına maruz kaldığını gösterdiği gibi zındık olarak yaftalanan kimselerin, diğer suçlulardan ayrı bir mekânda tutulduğu bilgisini de vermektedir. Şarap içtiği için Halife Me’mûn tarafından hapsedilen Ebû Nüvâs’la mahkûmları ziyaret eden Fazl b. er-Rebî’ arasında geçen aşağıdaki diyalog, anekdotik boyutu kadar belgesel açıdan da önemli bir zındıklık hikâyesidir:

Fazl: Ne suç işledin de tıkdın buraya böyle; yoksa zındık mı oldun?

Ebû Nüvâs: Allah korusun!

Fazl: Öyleyse, bir koça falan mı tapındın?

Ebû Nüvâs: Koçu bulsam postuyla beraber yerim.

Fazl: O halde güneşe taptın?

⁸⁰ İbn ‘Âsım, *Hadâîku’l-Ezâhir*, 16-17; el-Mihzemî, *Ahbâr*, 107; el-Vatvât - İbrahim Şemseddîn, *Gurerü’l-hasâisi’l-vâdiha ve ‘urerü’n-nekâizi’l-fâdiha*, 63.

Ebû Nüvâs: Güneşe bir saniye bakamazken nasıl olur da ona taparım?

Fazl: Horoza mı tapındın yoksa?

Ebû Nüvâs: Ne münâsebet! Onu bir çırpıda mideye indiririm ben!

Fazl: Allah aşkına, neden buraya atıldın öyleyse be adam?!

Ebû Nüvâs: (...)

Fazl b. er-Rebî' gerçeği öğrendikten sonra Emîn'in huzuruna girdi. Aralarında geçen konuşmayı kendisine anlattı, Emîn de derhal Ebû Nüvâs'ın tahliyesini emretti.⁸¹

E. Ahir Ömründe Tövbe

Tasavvuf ve diğer dini hareketler Abbâsî döneminde farklı şekiller aldı ve felsefî tartışmaların da Ebû Nüvâs üzerinde büyük etkisi vardı.⁸² Ebû Nüvâs Allah'a inanmanın Allah'ın rahmetine ulaşmak için yeterli olacağına inanıyordu. Allah'ın küfür dışındaki bütün büyük günahları da affedeceğine dair imanı tamdı. Bunun aksini iddia edenden veya kendisini inancından döndürmek isteyen keslikle hoşlanmazdı.⁸³ Bu noktada konuyu sağlıklı analiz etmek için doğru soruyu sorma gereği doğmaktadır. Ebû Nüvâs zühd ile ilgili şiirlerini ne zaman yazdı? Edebe mugayir hayat tarzına bir son vermek ve Allah'ın affını umarak, Allah'a yaklaşmak için hayatının son döneminde mi, yoksa günahlarla dolu günlerinde özel sebeplerden dolayı mı?

Normalde edepsizlerin çoğu yaşlandıklarında ve ölüme yaklaştıklarında tövbelerini ilan eder ve zühd hayatı yaşamaya başlarlar. Bu kaçınılmaz son, özellikle tam bir inkara ve kesin bir küfre varmayan bir şüphe içerisinde olanların veya dine yönelik sağlam imanları ve tartışmasız akideleri olduğu halde arzularının zincirlerinden kurtulamayanların kalplerine bir korku salar. Ebû Nüvâs'ın zühd ile ilgili şiirlerini ölümünden kısa bir süre önce yazdığına yönelik çok sayıda rivayet vardır. Bu rivayetlerden bazıları şu şekildedir:

“İmam Şâfi'î diyor ki: Bir gün Ebû Nüvâs'ın yanına girdik, baktık ki ölmek üzere. Ölüm için ne hazırladın diye sorduk. O da şu beyitlerle cevap verdi:

بعفوك ربي كان عفوك أعظما

تعاضمني ذنبي فلما قرنته

⁸¹ Ebû İshak İbrâhim b. Ali b. Temîm el-Husrî el-Kayrevânî, *Cem'ül-Cevâhir fi'l-Mûlah ve'n-Nevâdir*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1987), 165.

⁸² Ma'tûk, *Ebû Nüvâs fi şîrihi'l-hamrî*, 31-32.

⁸³ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 241.

Cürümlerim gözüme dağlar gibi pek bir büyük göründü.

Affın söz konusu olunca Ya Rab, cümle günahlarım birden döküldü.”⁸⁴

Bu şiirin Ebû Nüvâs’ın yüzüğünün kaşında da yazdığı rivâyet edilmiştir ki o dönemde yüzük kaşlarına yazılan beyitler yüzük sahibinin hayat düsturunu gösteren ifadelerdi.⁸⁵ Hayatında sahip olduğu iki yüzükten diğeri ise sekerat halinde parmağından çıkarılıp yıkandıktan sonra ağzına konulmasını vasiyet ettiği metal bir yüzüktür. Anlaşıldığı kadarıyla Ebû Nüvâs, kelime-i şahadet getirme imkânının ortadan kalktığı esnada mededi, yüzüğünün kaşına nakşettiği şu cümleden beklemekte idi:

أَلْحَسَنُ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا

Hasan (Hasan b. Hâni: Ebû Nüvâs), Allah’tan başka ilah olmadığına ihlâs ve samimiyetle tanıklık eder.⁸⁶

Vefeyâtü’l-a’yân isimli eseri ile tanınan edip İbn Hallikân, “Ebû Nüvâs’ın gönlünde ne güzel bir ilah tasavvuru varmış” dedikten sonra yine Ebû Nüvâs’ın şu beyitlerini okur:

يا كبير الذنب عفو الله ... من ذنبك أكبر
ليس للإنسان إلا ... ما قضى الله وقدر
ليس للمخلوق تدبير ... ر بل الخالق دبر
أكبر الأشياء في أصغ ... ر عفو الله أصغر

Ey günahı büyük olan kimse!

Allah’ın affı senin günahından daha büyüktür.

İnsan için sadece Allah’ın takdir ettiği şey vardır.

Yaratılanların tedbiri yoktur.

İşleri evirip çeviren Allah’tır.

En büyük şeyler Allah’ın en küçük affı içinde küçülür.⁸⁷

İbn Hallikân, Ebû Nüvâs’ın şiirlerinden birkaç örnek verdikten sonra:

⁸⁴ Şehabüddin Muhammed b. Ahmed Ebi’l-Feth el-İbşîhî, *el-Müstetraf fi külli fenni’n müstadraf*, ed. Müfîd Muhammed Kumeyhâ (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986), 278.

⁸⁵ Bkz. Murat Ataman - Şener Şahin, “Ortaçağ Müslüman Topluluklarında Folklor ve Mizah Ögesi Olarak Yüzük Kaşlarına Yansıyan Edebiyat”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (30 Haziran 2021), 1-25.

⁸⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *‘Uyûnü’l-ahbâr*, thk. Yûsuf Ali Tavîl (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986), I/420; el-İbşîhî, *el-Müstetraf fi külli fenni’n müstadraf*, II/62.

⁸⁷ Ebu’l-Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-A’yân ve Enbâü Ebnâi’z-Zemân*, thk. İhsan ‘Abbâs (Beyrut: Dârü’s-Sadr, 1994), 285.

“Bunlar ne harika beyitlerdir. Şair bu şekilde kendisine özel bir bağışlanma felsefesi oluşturmuştur” yorumunu yapmıştır. Yine rivâyet edildiğine göre Ebû Nüvâs’ın bazı arkadaşları onu defnettikten sonra evine uğruyorlar ve bakıyorlar ki arkasında bıraktığı şeyler; içinde şiirleri ve garip kelimelerin bulunduğu kâğıt parçaları olan bir kitaplık, tavla, satranç, sopa ve tambur; yastığını kaldırdıklarında ise de içinde şu şiirin yazılı olduğu bir kumaş parçası buluyorlar: ⁸⁸

يا ربّ إن عظمت ذنوبي كثرة	فلقد علمت بأنّ عفوك أعظم
إن كان لا يرجوك إلّا محسن	فبمن يلوذ ويستجير المجرم
أدعوك ربّ كما أمرت تضرّعا	ولئن رددت يدي فمن ذا يرحم
ما لي إليك وسيلة إلّا الرجا	وجميل ظنيّ ثمّ إني مسلم

Eğer sadece iyi olan kimse Seni (Allah'ı) arzularsa, Günahkâr olan kişi kime sığınır?

Rabbim! Bana emrettiğin gibi tazarru ve niyazda bulunarak sana dua ediyorum.

Benim elimi geri çevirirsen bana kim merhamet eder.

Sana ulaşma aracım sadece ümit ve güzel bir aftır. Bir de ben Müslüman (sana teslim olan) biriyim. ⁸⁹

Ebû Nüvâs, evinde neden bir Mushaf bulundurmadığı sorusuna “Çünkü ışık ve karanlık bir arada bulunmaz (الْأَنُورُ وَالظُّلَامُ لَا يَجْتَمِعَانِ)” şeklinde bir yanıt vermektedir ki, zımnen burada Kur’ân-ı Kerim’e derin bir saygı duyduğu sonucuna ulaşılabilir. ⁹⁰ Bu çıkarımı destekleyen Ebû Mihled et-Tâ’î’nin şu ifadeleri onun itikadına dair ipucu vermektedir:

“Ebû'l-‘Atahiyye yanıma geldi ve “Ebû Nüvâs seni kırmaz ona söyle de bundan sonra zühd ile ilgili şiir söylemesin. Methiyyeyi, hicvi, içkiyi, köleyi ve şairlerin diğer konularını ona bıraktım. O da zühdü bana bıraksın.” dedi. Ebû Nüvâs’a haber gönderdim o da geldi ve sohbet etmeye başladık. Ebû'l-‘Atahiyye bizimle nebiz içmiyordu. Ebû Nüvâs’a dedim ki: “Yüceliğini ve ne kadar önde gelen bir insan olduğunu bildiğin Ebû İshâk senin zühd konusunda bir şey söylememeni istiyor.” Bunun üzerine Ebû Nüvâs sinirinden önce sustu sonra şunları söyledi: “Bak Ebû Mihled, insanlara ulaştırmak

⁸⁸ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 118.

⁸⁹ Hammûd, *Ebû Nüvâs*, 118-119.

⁹⁰ İbn ‘Âsım, *Hadâiku'l-Ezâhir*, 18.

istediğim şeyler konusunda önümü kesiyorsun. Ben bütün edepsizlerin onları kullanarak tövbe edecekleri şeyler söyleme gayreti içerisindeydim. Bunu da yaptım. Ebû İshâk'ın isteğini yerine getireceğim.”⁹¹

Edebiyat uğraşı içerisinde olanların söylemlerinin itikadlarını yansıtmadığı bir gerçektir. Çünkü edîbin iç dünyası yaşantısından ve dizelerinden çok farklı bir boyutta olabilir. Bunun adı tahayyüldür. Nitekim serkeş bir yaşam sürdüğü rivâyet edilen Ebû Nüvâs'ın aşağıdaki beyitleri başka nasıl izah edilebilir ki?!

إلهنا ما أعدلك	ملك كل من ملك
لبيك قد لبيت لك	لبيك إن الحمد لك
والملك لا شريك لك	ما خاب عبد سألك
أنت له حيث سلك	لولاك يا رب هلك
لبيك إن الحمد لك	والملك لا شريك لك
والليل لما أن حلك	والساجحات في الفلك
على مجاري المنسلك	لبيك إن الحمد لك
والملك لا شريك لك	كل نبي ومملك
وكل من أهل لك	سبح أوصلى فلك
لبيك إن الحمد لك	والملك لا شريك لك
يا مخطئاً ما أغفلك	عجل وبادر أجلك
وأختمم بخير عملك	لبيك إن الحمد لك
والملك لا شريك لك	

İlahımız! Sen ne adilsin. Malik olan herkesin melikisin.

Lebbeyke (emrindeyim/senin itaatindeyim), sana itaat ettim. Emrindeyim. Hamd sanadır.

Mülk senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur. Senden isteyen hiçbir kul mahrum kalmamıştır.

Kul nereye giderse sen onunlasın. Sen olmazsan ya Rab! Kul helak olur.

⁹¹ İbn Manzûr, *Ebû Nüvâs*, 64.

Senin emrindeyim. Hamd sana mahsustur. Mülk senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.

Gece karardığında, uzaydaki gezegenler

Kendileri için belirlenen yörüngelerinde dolaştığında lebbeyke (senin emrindeyim). Hamd sana mahsustur.

Mülk senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur. Her peygamber ve melik ve seni zikreden (telbiye getiren/lebbeyke diyen), seni tesbih eden ya da namaz kılan herkes senindir.

Lebbeyke (emrindeyim) hamd sana mahsustur. Mülk senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.

Ey hata yapan kimse! Sen ne gafil birisin. Ecelinde (senin için biçilen ömürde) acele et, hızlı davran.

Amelini hayır ile sonlandır. Lebbeyke (emrindeyim). Hamd sana mahsustur.

Mülk senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.⁹²

Bu rivayetlerin yanında Ebû Nüvâs öldükten sonra bazılarının rüyalarına girerek kendisinin affedildiğini söylediğini ve nimetler içerisinde görüldüğünü bildiren rivayetler de vardır. Bu rüyalar gerçek hayat için herhangi bir doğru bilgi değeri taşımasa da Ebû Nüvâs'ın tövbe rivayetlerine bakarak onu öbür dünyada kurtarmak isteyen kimselerin çabalarını göstermesi açısından önemlidir. Bu durum Ebû Nüvâs araştırmacılarını onun zühd ile ilgili şiirlerinin ölümünden hemen önceki döneme tarihlenmesi gerektiği inancına itmiştir. Bu görüşü güçlendiren en önemli argüman, edepsizlik ve serserilik yaptığı dönemde aynı zamanda zühd içerikli şiirler yazması oldukça zor bir durumdur. Edepsiz ve hafif meşrep birinin kalbinin, iman, tövbe ve pişmanlık gibi kavramlarla dolup taşması makul gelmemektedir. Bu durumda kesin bir bilgiye sahip olabilmek için Ebû Nüvâs'ın zühd ile ilgili şiirlerinin sırasını ve tarihini bilme zorunluluğu doğmaktadır. Ancak bu neredeyse imkansızdır. Nitekim ne Arap şairler ne de onların râvîleri her kasidenin söylendiği zaman ve mekanla ilgili bilgi vermeye dikkat etmemişlerdir. Bütün bunlar Ebû Nüvâs'ın zühd ile ilgili şiirleri için kesin bir zaman çizelgesi ortaya koyulamayacağı anlamına gelir. Çünkü bu çizelge, herhangi bir tarihi veriye dayanmadan yapılmış bir sıralamadan öteye geçemez.⁹³

⁹² Muâfâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ Muâfâ Nehrevânî Ebu'l Ferec, *el-Celîsü's-sâlihu'l-kâfi ve'l-enîsü'n-nâsihü's-Şâfi* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1413), 589-590.

⁹³ Zübeydî, *Zühdiyyât*, 6, 32, 33, 34.

Sonuç

İlim ehli bir ailenin mensubu olan, Ahvaz doğumlu Arap şair Ebû Nüvâs, gençlik çağının en verimli yıllarını Basra kentinin kozmopolit ortamında geçirmesi ve farklı kültür atmosferlerinde bulunması sebebiyle hicri II. yüzyıl Müslüman dünyasının en dikkat çeken şairlerinden biri olmuştur. Araştırmamıza konu olan Ebû Nüvâs, oldukça marjinal bir Abbâsî şairidir. Çok yönlü, sivri dilli ve kalıplara sığmayan muhdes şair ve ele aldığı konularla ilgili tespit ettiğimiz hususlar maddeler halinde şöylece sıralanabilir:

- Ebû Nüvâs hakkında, terâcim kitaplarında yer alan bilgiler birçok ilim adamını kışkıracak hacme sahiptir. Zira o, muasırları tarafından fıkihtan anlayan, fetva verecek düzeyde hükümlere muttali, ihtilafü'l-hadîs konusunu bilen, Kur'ân'ın nâsîh ve mensûhüne vâkıf, muhkemi müteşâbihten ayırt edebilen... seçkin bir şair olarak nitelendirilmiştir.
- Dilciler onu "yabancı kelimeleri en iyi bilen"; edebiyatçılar "edebiyatı zarif ve şiirleri nahif"; vezirler ve emirler "muktazay-ı hâle uygun konuşan bir hatip"; şairler ise "sultânü's-şuarâ" olarak tanımlamaktadır.
- Sivri dilli ve kalıba sığmaz kişiliği hem itikâden hem de siyaseten bir takım ithamlara maruz kalmasına sebep olmuştur. Bağdat'ın varoş bölgelerinde serkeş bir hayat tarzına meyletmesi sebebiyle Halife Hârûnürreşîd tarafından zindana atılmış, itikâdî konularda rahatlıkla nükte ortaya koyuyor olması mücrim, gayrimüslim, zındık gibi sıfatlarla yaftalanmasını beraberinde getirmiştir.
- Klasik Arap edebiyatının hemen her alanında yetkinlik kazanmış edip Ebû Nüvâs, edebiyatta yenilikçi hareketin önemli temsilcilerindendir. Özellikle mücûn (müstehcen), hamriyyât (şarap) ve mizaha yönelik kitâbî ve şifâhî ürünler ortaya koymuştur.
- Yaşadığı döneme kadarki şiir geleneğine eleştirilerde bulunan şair, bu üslubun değişmesi gerektiği noktasında ısrarcı tavrını hayatı boyunca sürdürmüştür. Ona en ağır gelen şey; ister dinî, ister ahlakî, ister de hukukî olsun başkalarının dayattığı düzendir. Ebû Nüvâs'ın sadece üslup değil lafız ve manalarda da değişikliklere gidilmesi konusunda şiir eleştirileri kaynaklarda sıkça yer almaktadır. Kuştan, böcekten, gübreden bahsetme yerine daha reel ve eğlenceli konulara yönelmelerini telkin etmiştir.
- İçki meclislerinin tavizsiz müdavimi Ebû Nüvâs, aynı zamanda

hayatında hiç sarhoş görmediğini iddia edecek ölçüde espri yeteneği gelişmiş bir nüktedandır. Hazırcevap kabiliyetini her ortamda izhar eden şair buna bir de nüktedanlığını katınca ortaya tadına doyumaz mizahi anekdotlar çıkartmıştır.

- Osmanlı döneminde edebî dil olarak Farsçanın kullanımı ve üçlü bir etkileşim içerisinde Arap-Fars-Türk edebiyatlarının literatür paylaşımı sadece müspet temalarda değil mücûn gibi menfi içeriklerde de kendisini göstermiştir. Bu ekol temsilcisinin Ebû Nüvâs olduğu dikkate alındığında ise Türk edebiyatının söz konusu şairden etkilenmemiş olması düşünülemez. Zira Zâtî ve Sürûfî gibi dönemin marjinaleri Ebû Nüvâs'ın üslubunu kullandıkları gibi kendisinden iktibaslarda da bulunmuşlardır. Yine Nasreddin Hoca fıkralarında, Alevî-Bektaşî edebiyatında ve Türk mizahının önemli temsilcilerinden Karagöz ve Hacivat tarafından sergilenen ince ironilerde genelde mücûn özelde Ebû Nüvâs kokusu(!) almak mümkündür.
- Ebû Nüvâs'ın itikâdî konularda rahatlıkla nükte ortaya koyuyor olması mücrim, gayr-i müslim, zındık gibi sıfatlarla yaftalanmasında etkili olmuş görünmektedir. Onun işlediği haramları ve açıktan ettiği isyanları gören bir kişi Ebû Nüvâs'ı inkâra düşmüş birisi olarak görebilir. Fakat Ebû Nüvâs'ın şiirlerini ve ondan gelen haberleri detaylı araştıran bir kişi hakikatin bu olmadığını anlar.
- Ebû Nüvâs bütün eksiklikleri ve özellikleriyle yaşadığı dönemin ruhunu temsil etmektedir. Söz konusu dönem çok yönlü olmayı ve haykırmayı gerektiren bir dönemdir. Bu nedenle nevadir kaynaklarında Ebû Nüvâs'ın çok farklı konu ve temalara ilişkin anekdotlarına rastlanmaktadır.

Son söz olarak denilebilir ki “Ebû Nüvâs şiirinde ne diyorsa hayatında da onu yaşamıştır”.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDÜLHALÎM ABBAS. *Ebû Nuvâs*. Kahire: y.y., 1944.
- ÂBÎ, Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn. *Nesrû'd-dürr fi'l-muhâdarât*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2014.
- AKKÂD, Abbas Mahmûd. *Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hâni' hayâtüh ve şî'ruhû*. Kahire: y.y., 1954.
- AMÎLÎ, Bahaidîn. *el-Keşkûl*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1998.
- ATAMAN, Murat - ŞAHİN, Şener. "Ortaçağ Müslüman Toplumlarında Folklor ve Mizah Ögesi Olarak Yüzük Kaşlarına Yansıyan Edebiyat". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (30 Haziran 2021), 1-25.
- AVFÎ, Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ b. Tâhir b. Osman. *Lübâbü'l-elbâb*. Tahran: Kitâb furûş-i İbn Sina, 1914.
- AYYILDIZ, Esat. "Ebû Nuvâs'ın Şarap (Hamriyyât) Şiirleri". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18 (31 Aralık 2020), 147-173.
- BROCKELMANN, Carl. *Geschichte der Arabischen litterature: Supplementband*. Leiden: E.J. Brill, 1938.
- CİNNÎ, Ebü'l-Feth Osman el-Mevsilî. *el-Hasâis*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. *Zâtî'nin Letâyifnâmesi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970.
- DAŞKIRAN, Yaşar. *Ebu Nuvâs'ın Şiirlerinde Hiciv*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, 2004.

- DAYF, Şevki. *el-Fenn ve mezâhibuhû fi's-şî'ri'l-'Arabî*. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1976.
- Ebû NÜVÂS, Ebû Ali Hasan b. Hanî b. Abdülevvel. *Dîvânu Ebî Nüvâs*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Ebu'l FEREC, Muâfâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ Muâfâ Nehrevânî. *el-Celîsü's-sâlihu'l-kâfî ve'l-enîsü'n-nâsihü's-Şâfî*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1413.
- EFİL, Muhammed. *Klasik Arap Edebiyatında Bir Mizah Tekniği Olarak Kutsal Metnin Gücünden Yararlanma*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2018.
- ER, Rahmi. "Müvelledûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/227. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- FERÎD, Mahmûd Kâmil. *Dîvânü Ebî Nüvâs*. Kahire: y.y., 1932.
- GAZÂLÎ, Deli Birader. *Kitab-ı dafiü'l-gumûm*. Ankara: Altüst Yayınevi, 2007.
- GÜNDAY, Hüseyin. "Abbasi Sarayının Sivri Dilli Nedîmi: el-Cemmâz". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12/2 (2010), 23-54.
- HÂKİMÎ, Muhammed Rıza. *Târîhu'l-ulemâ 'abre'l-usûri'l-muhtelif*. Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât, 1983.
- HAMMÛD, İ'dâd Muhammed. *Ebû Nüvâs: Şâ'irü'l-hâtie ve'l-ğufrân*. Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Lübnânî, 1994.
- HUREYBÂNÎ, Cafer. *Ebû Nuvâs: el-Hasen b. Hânî'*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn 'ABDÎ RABBÎH, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *el-'İkdü'l-ferîd*. thk. Müfid Muhammed Kumeyha. IX Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- İbn 'ÂSİM, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed. *Hadâiku'l-Ezâhir*. thk. Abdüllât Abdülhalîm Ebû Hemmâm. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1992.
- İbn HACER el-ASKALÂNÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Lisânü'l-mîzân*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. 10 Cilt. Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002.
- İbn HALLİKÂN, Ebu'l-Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân*. thk. İhsan 'Abbâs. VII Cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1994.
- İbn HAMDÛN, Ebü'l-Meâlî Bahaeddîn Muhammed b. Hasan. *et-Tezkiretü'l-hamdûniyye*. ed. İhsân Abbâs. X Cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1996.
- İbn KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî.

- ‘Uyûnû’l-ahbâr*. thk. Yûsuf Ali Tavîl. 4 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1. Basım, 1986.
- İbn MANZÛR, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Ebû Nüvâs: fî târîhihî ve şî’rihî ve mebâzilihî ve abeşihî ve mücûnihî*. Beyrut: Dârü’l-Cîl, 1987.
- İbnü’l-CEVZÎ, Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Ezkiyâ*. Mektebetü’l-Gazzâlî, ts.
- İbnü’l-MU’TEZ, Ebü’l-Abbas Abdullah b. Muhammed b. Cafer. *Tabakâtu’s-şu’arâ*. Kahire: Dârü’l-Maârif, 1981.
- İBŞÎHÎ, Şehabüddin Muhammed b. Ahmed Ebi’l-Feth. *el-Müstetraf fî külli fenni’n müstadraf*. ed. Müfid Muhammed Kumeyhâ. Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1986.
- İPEKTEN, Haluk vd. (ed.). *Heşt Bihişt Sehî Beg*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- KANAR, Mehmet. *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Birim Yayınları, 1998.
- KARAARSLAN, Nasuhi. “Ebû Nüvâs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/205-207. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- KAYREVÂNÎ, Ebû İshak İbrâhim b. Ali b. Temîm el-Husrî. *Cem’ül-Cevâhir fi’l-Mûlah ve’n-Nevâdir*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dârü’l-Cîl, 1987.
- MA’TÛK, Corc Abdû. *Ebû Nüvâs fî şî’rihi’l-hamrî*. Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Lübnânî, 1981.
- MEİSAMÎ, Julie Scott - STARKEY, Paul. “Abû Nuwâs”. *Encyclopedia of Arabic Literature*. Londra-New York: Routledge, 1998.
- MİHZEMÎ, Ebû Hiffân b. Harb. *Ahbâru Ebî Nüvâs*. Beyrut: Menşurâtü’l-Cemel, 2011.
- ÖZALP, N. Ahmet. *Mizahımızın Uç Beyleri: Ebu Nüvas - İncili Çavuş - Bekri Mustafa ve Bektâşi*. İstanbul: Büyüyenay, 2020.
- SE’ÂLİBÎ, Ebû Mansûr. *el-Muhtâr min kitâbi letâifi’s-sahâbe*, ts.
- SEZGİN, Fuat. *Geschichte des arabischen Schrifttums*. 17 Cilt. Leiden: Brill, 1967-2015.
- ŞELAK, Ali. *Ebû Nüvâs beyne’t-tahattî ve’l-iltizâm*. Beyrut: Müessesetü’l-Câmiyye, 1982.
- TANRIBUYURDU, Mücahit. *Ebû Nüvâs ve Av Şiirleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erciyes Üniversitesi, 2020.

- TEVHÎDÎ, Ali b. Muhammed b. Abbâs Ebû Hayyân el-Endelusî. *el-Besâir ve'z-zehâir*. thk. Vedâd el-Kâdî. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1988.
- VATVÂT, Ebû İshak Burhâneddîn el-Kütübî İbrahim Şemseddîn. *Gurerü'l-hasâisi'l-vâdiha ve 'urerü'n-nekâizi'l-fâdiha*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008.
- WAGNER, Ewald. "Abû Nuwâs". *The Encyclopaedia of Islam*. I/143-144. Leiden: E.J. Brill, 1986.
- ZEMAŞERÎ, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *Rebû'l-ebâr ve füsûsu'l-ahbâr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- ZİRİKLÎ, Hayreddin. *el-A'lâm: kâmusu terâcim li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, ts.
- ZÜBEYDÎ, Ali Ahmed. *Zühdiyyâtu Ebî Nuvâs*. Kahire: Costa Tsoumas And Co., 1959.

A MARGINAL LITERARY MAN TRACES OF IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE: ABŪ NUWĀS

 Emin UZ^a

Extended Abstract

Having gained competence in almost every field of classical Arabic literature, Abū Nuwās al-Hasan Ibn Hānī al-Hakamī is one of the important representatives of the innovative movement in literature. In particular, he produced literary and verbal products for mujūn (obscene), khamriyyat (wine) and humor. The information about Ebū Nuwās in the translation books is in a quality that will make the scholar jealous. He has been described as an outstanding poet who understands fiqh, knows the rules at a level to give fatwa, knows the issue of the conflict of hadiths, is knowledgeable about the Qur'an, and can distinguish the concepts of "muhkem" from the "mutashabih". He is described by linguists as "knows the foreign words best", by litterateurs as "exquisite literature and naive poetry", by viziers and emirs as "an orator who speaks in accordance with the suitability", by poets as "Sultan of Poets". His pointy and out-of-the-box personality caused him to be accused of both religious and political accusations. He was imprisoned by the caliph Hārūn al-Rashīd due to his tendency to a rebellious lifestyle in the suburbs of Baghdad, and the fact that he could easily come up with wit on theological issues brought him to be stigmatized with adjectives such as criminal, non-Muslim, and atheist.

The poet, who criticizes the poetry tradition up to the time he lived, maintained his insistence on the point that this style should be changed throughout his life. The hardest thing for him was the order imposed by others, whether religious, moral or legal. Abū Nuwās, who was fond of beauty and entertainment and tended to get rid of the yoke of all traditions, was openly expressing his fierce defense of the new poetry movement on every

^a Asst. Prof., Afyon Kocatepe University, eminuz@hotmail.com

platform as he shouts out his promiscuity. Poetry criticisms of Abū Nuwās about making changes not only in style but also in words and meanings are frequently included in the sources. His warnings against innovative poets that they should not behave hypocritically towards themselves and their environment are proof of this thesis. The poet who said that instead of talking about birds, insects and manure, poets should turn to more real and entertaining subjects, did not take pleasure in describing camels, sheep, and pure bread. What he liked was to talk about entertainment venues, revels in Baghdad and its suburbs away from the sight of the police. Abū Nuwās, who is an uncompromising regular of liquor assemblies, is also a wit who claims he has never seen a drunk in his entire life. The poet, who manifests his quick-witted ability in every environment, has added humorous anecdotes to this.

One of the factors that laid the groundwork for the poem of mujūn, which fictionalizes the dreams that are difficult to construct against the tradition built by Abū Nuwās and his contemporaries during the Abbasid period, can be considered as the rebellion of non-Arab nations against the restrictive laws of Arab culture. In the Ottoman period, the use of Persian as a literary language and the literature sharing of Arab-Persian-Turkish literatures in a triple interaction showed itself not only in positive themes but also in negative contents such as mujūn. Considering that the representative of this school is Abū Nuwās, it seems likely that Turkish literature was influenced by the poet of the topic. From this point of view, it can be said that the poems in which abusive style is used in Ottoman literature are based on the aforementioned mujūn style originating from Arabic literature. The poems of the "Echo of Kadılar" and "Marjinaller", led by Sūrûrî (d.1814), gathered around Zâtî (d.1546) due to the period they lived in, also overlap with the Arabic obscene poems. All this parallelism shows that the poetry of Mujūn came to Anatolia through Iranian poets and revealed the Turkish literature of obscenity and cursing. It is possible to come across many examples inspired by Abū Nuwās and his contemporaries in the jokes of Nasreddin Hodja, who has a witty personality in the type of "tale" in which obscene and vulgar expressions are used in addition to poetry, in the "shathiye" genres, which is a type of Sufi literature and especially in Alewi-Bektashi literature. Again, it is possible to encounter the shades of mujūn in general and Abū Nuwās in particular in the dialogues mingled with subtle ironies and sarcasm exhibitet by Karagöz and Hacivat, who are important representatives of Turkish humor. Because this poet skillfully concealed sermons and exemplary stories in the shadow of nasty stories and inappropriate anecdotes.

The fact that Abū Nuwās can easily come up with wit on theological issues seems to have been influential in his stigmatization with adjectives such as criminal, non-Muslim, and heretic. Moreover, while he was making a joke, he did not show sensitivity to the fact that this situation could cause a religious problem. On the other hand, the expression "heretic", which is frequently used for him, is also used in a sense that corresponds to the meaning of "being witty" in his lifetime; especially in the colloquial language, heresy was defined with humor. When evaluated from this perspective, these expressions used for Abū Nuwās can be interpreted as "wit knows no limits". In summary, the following can be said about the world of belief of Abū Nuwās: a person who sees the harams he committed and the open rebellions may see Abū Nuwās as someone who has fallen into denial. However, a person who studies the poems of Abū Nuwās and the news from him in detail realizes that this is not the truth.

Abū Nuwās represents the spirit of the period in which he lived with all his deficiencies and features. The mentioned period requires being versatile and shouting. For this reason, in narrative sources about him, there are anecdotes of Abū Nuwās on very different subjects and themes. This is because he has not only provided the production of anecdotes with mujūn content but is also the protagonist of a series of jokes about different themes and typologies, in which he is the primary or secondary character of the story. We hope that this study will try to draw a profile of Abū Nuwās based on the narrations about him rather than his poems, and we hope that it will contribute to subsequent field studies.

Keywords: Turkish Literature, Arabic Literature, Abū Nuwās, Mujun, Khamriyyāt.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

